

Kodėl stipresnė daugiakultūrė Europos Sąjunga?

– šis klausimas turi savyje kažkiek militarizmo – žodis *stipresnė* visuomet slepia kovos, konkurencijos ar tiesiog didumos prieš mažumą elementų. Klausimas labai rimtas ir gerai suformuluotas, nes tai, kad kultūros vyksme atsiranda tam tikrų stipresnio kovos su silpnesniu bruožų, verčia mus labai rimtai analizuoti itin dinamiškus tiek politinius, tiek ir kultūrinius įvykius Europoje. Prisiminkime kelis dideles diskusijas sukėlusius bandymus reglamentuoti kultūrų įvairovės dydžius ar žanrus. Katalikiško kryžiaus vieta viešajame gyvenime sudrebino Italijos visuomenę, dabar Prancūzijoje ruošiamasi uždrausti musulmonėms viešoje erdvėje rodytis su pilnu Islamo šydu (burka). Tvirtinama, kad lygių teisių praktiką deklaruojančiai Prancūzijai ir turinčiai tam tikras tradicines vertybes bendruomenei nepriimtina kokios nors dalies visuomenės apribojimas reikštis kitu, nebūdingu valstybės tradicijoms, būdu. Kita diskusija neseniai vyko Šveicarijoje, kur ginčytasi dėl mečečių statybos teisėtumo. Tad vien pastaruoju metu turime keletą visiškai naujų daugiakultūrės elgsenos faktų, kurie ne tik įdomūs, bet ir nežinia kokio gylio pasekmes turintys reiškiniai. Man atrodo, kad tos Europos valstybės, kurios dar visai neseniai vykdė grobuonišką kolonialinę praktiką, dabar sulaukia lyg ir savotiškų sąskaitų, kurias reikia apmokėti. Panaši situacija yra ir Jungtinėse Amerikos valstijose, lyg šiol turinčios tam tikrą, gal jau ne tokią pavojingą takoskyrą tarp baltaodžių ir juodaodžių gyventojų. Į tarpą su savo problemomis įsimaišo ir nauja emigrantų banga iš Europos Rytų bei Lotynų Amerikos gyventojai, turintys savų interesų ir skaudulių Amerikos žemyne. O kur dar tylioji kinų invazija, neaplenkusi pastaruoju metu nei vienos valstybės pasaulyje. Kaip turi elgtis belgai, kai vienas po kito Briuselio kvartalai tampa arabų teritorijomis. Didelis ir labai geroje vietoje veikęs dramos teatras dabar jau yra musulmonų kvartale ir jame rodomos tik su musulmonų gyvenimu susietos pjesės. Tiesa, teatrui ir toliau vadovauja belgai, bet čia jau ne jie diktuoja sąlygas. Tie rajonai vietinių gyventojų beveik nelankomi, nes ir aš patyriau, kad užklydau pernelyg toli į draustą zoną. Vizitas Paryžiuje parodė, kad po 23 valandos mieste nebelieka baltaodžių ir savo žaidimus bei siautimą pradeda būriai gana neprognozuojamų juodaodžių – teko tai matyti savo akimis ir netgi pajauti, kokie buvome pažeidžiami. Apie kokią kultūrą galima su tokia visuomenės dalimi šnekėti? Kaip šnekėti? Tiesa, yra kalbama, bet taip, kad jokia būdu nepažeistume kitos pusės religinių, politinių, o dabar jau ir socialinių elgsenų. „Mes turime pripažinti, kad pasaulio įvairovė yra neišvengiama tikrovė ir turime toleruoti visas tos įvairovės išraiškas“ – kalbėjo mums viena aukštas pareigas užimanti pareigūnė iš Europos

parlamento, beje, pagal tautybę žydė. Štai ir dar vienas daugiakultūrės situacijos sandas – amžinas žydų klausimas, retsykiai išnyrantis visai nelauktoje vietoje.

Galima toleruoti, kai Vilniuje vyksta labdaros koncertas aukoms rinkti mokyklos Goro provincijoje Afganistane statybai ir koncerte nedalyvauja nei vienas žymesnis lietuvių atlikėjas, neskamba nei vienas lietuviškas kūrinys, o visa akcijos iniciatyva perimta užsieniečių. Tiesa, globojo renginį Lietuvos Prezidentė ir gražią kalbą pasakė renginį organizavusio Lietuvos padalinio UNISEF vadovė, pristačiusi Holivudo aktorių Rogerį Moorą, atlikėjus - Rachlinų trio, pianistą Itamarą Golaną, smuikininką Aleksejų Igudesmaną ir Richardą Hyung-Ki Joo. Ir vos kelios lietuviškos pavardės orkestro muzikantų sąrašė...Renginys, kuriam, kaip visuomet, mūsų TV nebuvo pasiruošusi nei moraliai, nei techniškai, dar buvo pajvairintas Jūratės Stauskaitės dailės studijos auklėtinių piešimu spalvotomis kreidelėmis ant lentų tamsiame teatro fojė. Surinkta įspūdinga pusės milijono litų suma. Tai dvi geros mokyklos su visa įranga. Štai taip. Daugiakultūrė? Deja, dažnai su mumis žaidžiama tik mušant į mūsų vartus, nes kitoje pusėje savo vartų nepastatome. Tai parodė ir Vilniaus kultūros sostinės renginių eiga, taip ir neatskleidusi pasauliui mūsų savitos, unikalios ir kartu integruotos į Europos kultūras identiteto.

Kokia nors TV programėlė noriai eksploatuoja užklydusį Lietuvon juodaodį ar gruzinę, mulatę ar airę, kuri nei integruojasi, nei ką naujo pasako, nei kuo rimčiau užsiima. O ir greitai pranyksta, nes toks daugiakultūriškumas neturi jokios perspektyvos, o žalą tikros partnerystės idėjai daro didelę. Viena iš tų bėdų – atsirandanti abejonė dėl tokių mainų prasmės. Žinoma, mes esame gerokai pažengę pirmyn organizuodami gražius bendrus projektus su švedais, vokiečiais, prancūzais, latviais – jie pas mus, mes pas juos, jie atlieka lietuvišką muziką, mes – jų autorių kūrybą. Štai neseniai ansamblis iš Šveicarijos puikiai atliko mano kūrinį, nustebo, kad ir Lietuvoje yra geros muzikos. Atsakiau, kad mes taipogi nustebome, išgirdę, kiek puikių muzikantų yra Šveicarijoje.

Čia mano išsakyti keli pastebėjimai gerai parodo, kokia sudėtinga, prieštaringa ir įdomi, sprogstamą užtaisą turinti ir- iš kitos pusės – čia pat tą sprogmenį demontuojanti kultūra kunkuliuoja mūsų žemyne, sumišusi su kitų žemynų kultūromis, religijomis ir papročiais. Ar įmanoma kokiu nors dekretu – netgi jei jį paruoštų ir išleistų 20 ar 30 valstybių parlamentai – sureguliuoti visas įtampas, numatyti pasekmes ir įvesti kažkokią apraminančią tvarką? Tokia priemonė yra. Tai karas. Beje, tikriausiai nepavyks jo išvengti ir artimiausiuose amžiuose, nes jau pernelyg daug ženklų rodo jo grėsmingą šešėlį. Kai kada maži vieno ar kito parlamento, prezidento ar grupuotės sukelti veiksmai vertinant vienos ar kitos kultūros ydingumą prieš savąją gali įplieksti didelius ir sunkiai tramdomus neramumus, ypač pavojingus, jei jie kyla būtent kultūros sričiai priklausančiose erdvėse – remiantis religiniais įsitikinimais ar etninė priklausomybės viršumu prieš kitus.

Kai tik kur kyla klausimas, kuri religija ar tauta teisingesnė, visuomet lauk aukų. Kas norės pripažinti savo religijos ar nacijos prastumą? Kaip viso to išvengti? Yra būdas. Tai – švietimas. Kuo šviesesnė visuomenė, tuo sunkiau ja manipuliuoti, tuo ji pakantesnė kitiems. Atrodytų, argi tamsi buvo Vokietija Antrojo pasaulinio karo išvakarėse? Atsakau, deja, tamsi. Visa aukštoji ir tikroji vokiečių tautos kultūra buvo peržiūrėta vienu rakursu – nacionalsocialistų partijos rakursu. Ar silpna buvo Rusijos kultūra prieš Spalio revoliuciją? Atsakau. Silpna, nes bolševikai sugebėjo išeliminuoti viską iš kultūros, kas ideologiškai netiko naujajai daugumai. Dar kartą tai buvo padaryta 1936 metais, vėliau pakartota 1948...Ar galinga buvo Ispanų kultūra prieš užgrobiančią valdžią diktatoriui Frankui? Aišku kad ne. Kai tik inteligentija atsipalaiduoja, o rimtosios kultūros pagrindus pakeičia įspūdingos pramogos ir bulvarinės kultūros potvynis, susidaro sąlygos agresijai. Kultūra ir religija tampa tik priedanga, reikalinga siekti nieko bendra su kultūra neturinčių tikslų. Ar neturime panašių situacijų dabartyje? Verta atidžiau apsižvalgyti.

Labai sunku trumpame pranešime nusakyti pilną ar apypilnį šiuolaikinės europinės kultūros vaizdą. Europos Sąjunga yra unikali ir labai sudėtinga institucija. Jos steigimo idėjoje slypėjo noras sukurti tokią sistemą, kuri galėtų garantuoti visuotinį saugumą ir gerbdama kiekvienos valstybės-narės savitumą kartu skatinti kultūrų integraciją ir nacionalinių idėjų mainus. Europos Sąjunga tad gimė iš tam tikros baimės, noro išvengti Europą vis išstinkančių tragedijų, kuomet *kultūros sutemos* (perfrazuotas Osvaldo Spenglerio garsios knygos „Vakarų (Europos) sutemos“ pavadinimas) *pagimdo pabaisas* vieno garsaus Francisco Goya oforto „Miego protas gimdo pabaisas“ pavadinimas). Ar pavyks Europos Sąjungai sukurti tokį konstitucinį modelį, kuris bent kiek sumažintų bręstančias įtampas?

Neseniai lankantis Europos parlamente išgirdau apie vieną ten sklidančią labai įdomią idėją – ketinama įstatymu apsaugoti nacionalines vertybes. Nuo ko? Nuo kitų kultūrų ir papročių invazijos, nuo nacionalines vertybes darkančių interpretacijų, nuo istorinės-kultūrinės savasties ignoravimo. Laukiu tokio įstatymo – gal tuomet mūsų vietiniams verslininkams nekiltų noras kurti reklaminį klipą, kuriame priešpastatomi - ne pirmųjų naudai - lietuvių liaudies dainą lemenantys kažkokie nepilnaverčiai, atsilikę ir pagyvenę žmonės ir *gospel* stiliumi darniai angliškai dainuojantys žvalūs jaunuoliai.

Taigi, rinkimės – karas ar švietimas. Europos Sąjunga, atrodo, suvokia, kad pasirinkimas tik vienas. Koks? Ateitis parodys.

prof. Giedrius Kuprevičius,
kompozitorius